

NICOLAE CĂTĂLIN RIȘCUȚA, IOSIF VASILE FERENCZ, OANA TUTILĂ BĂRBAT (editors), *Representations, Signs and Symbols. Proceedings of the Symposium on Religion and Magic*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, 375p.

Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva are, cel puțin de câțiva ani, lăudabilul obicei de a organiza o serie de colocvii cu caracter internațional, care strâng laolaltă cercetători care aduc în prim-plan contribuții științifice demne de remarcat în arealul cercetării

⁴ Respectăm opțiunea editorilor, dar personal am fi preferat liste ale literaturii folosite după fiecare capitol, ceea ce ar fi ușurat misiunea cititorului interesat să urmărească trimiterile bibliografice.

⁵ Pentru *index rerum*, ne scapă rațiunea includerii unor termeni, cu am fi – pentru a da doar un singur exemplu – *Moral(izing account)*. Totodată, poate ar fi fost mai potrivit

arheologice românești și nu numai. Meritul se dublează prin valorificarea într-un mod fericit a rezultatelor obținute în urma acestor manifestări științifice. Fie că a fost vorba despre colocvii axate pe un domeniu restrâns din domeniul arheologiei, precum obiectele mici, jucăriile și jocurile în perioada antică sau au fost propuse arii tematice mai generoase, volumele publicate în condiții foarte bune au intrat în circuitul internațional cu o foarte bună vizibilitate. Este și cazul lucrării *Representations, Signs and Symbols. Religion And Magic*, publicată la editura Mega

ca etnonimele să fie catalogate la *index nominum*, nu la *index rerum*.

⁶ Pentru alte două recenzii, publicate online, vezi Ivana Savalli-Lestrade, in: *Sehepunkte*, 16 (2016), Nr. 11 [15.11.2016] <www.sehepunkte.de/2016/11/29002.html>, respectiv Sonja Richter, in: *H-Soz-Kult* [09.01. 2017] <www.hsozkult.de/publicationreview/id/rezbuecher-25958>.

în anul 2015, mărturie peste timp a colocviului cu același titlu organizat de către Muzeul din Deva în perioada 27-28 martie 2014.

Remarcăm, încă de la început, preocuparea îndrituită a editorilor, suplinirea de profesionalismul editurii, de a impune standarde ridicate de publicare pentru materialele primite. Folosirea ca limbă de publicare exclusiv a limbii engleze conferă acestei lucrări și o unitate de abordare și percepție, nu numai de structură. Totuși, poate că un *Cuvânt înainte* la acest volum, în care să fie descrise și câteva argumente care au stat la baza organizării colocviului, eventual un program extins al acestuia, ar fi fost de dorit. Oricum, volumul în sine „mărturisește” destul de mult din intențiile autorilor și ale editorilor.

Cele 18 studii și articole care se regăsesc în volum, ale unor cercetători din România, Serbia, Ungaria și Germania, pigmentează și, pe alocuri, chiar ridică semnificativ calitatea cunoașterii unor subdomenii foarte alunecoase în cercetarea istorică și arheologică, precum semnele, simbolurile și semnificațiile utilizării lor de către comunitățile umane în diverse perioade ale timpului istoric.

Din Neolitic până în perioada medievală și chiar în modernitate, din arealul vestic, european, până în îndepărtata Chină, multe dintre aceste componente tainice și provocatoare ale existenței umane sunt supuse dezbaterii și analizei din perspective diverse. În general, se pune accent pe interpretarea semnificațiilor simbolice ale unor complexe, obiecte sau simple registre decorative de pe artefacte identificate în urma cercetării arheologice. Sunt avansate ipoteze despre presupuse corelații cu preocupările cotidiene ale indivizilor și comunităților din ariile cercetate.

Un prim material, cel al cercetătoarei sârbe Selena Vitezović, se intitulează *Animal Symbolism in Starčevo Culture*. Pe lângă reprezentările figurate, în special figurine și amulete zoomorfe, sunt incluse în această categorie, a pieselor reprezentative pentru simbolistica culturilor neolitice, și artefactele din oase și coarne de animale, precum ustensile, bijuterii și arme. Studiul *The Mask Illusion from the Late Copper Age Site Balatonöszöd*, al lui Tünde Horváth, propune o foarte interesantă abordare și interpretare a unei măști ceramice din Epoca bronzului târziu. Anumite percepții senzoriale oferite de acest tip de obiect sunt incluse în universul spiritual al individului și al grupurilor din care făcea parte.

În următorul articol se revine la simbolistica inspirată din reprezentările și artefactele zoomorfe. Cornelii Beldiman, Dan Lucian Buzea, Diana-Maria Stancz și Björn Briewig, în *Symbolic Red Deer Antler Artefacts in the Wietenberg Culture Area. Zoomorphic Plate Discovered at Șoimeni, Harghita County*, fac referire la piesele din corn de cerb, folosind ca pretext descoperiri din situl arheologic de epoca bronzului de la Șoimeni, județul Harghita.

La același interval cronologic, respectiv cultura

Wietenberg, se opresc cercetătorii din Deva, Antoniu Marc, Cristina Bodó, Ioana Barbu și Marius Barbu. Pun în discuție, în articolul *Representation and Symbol Reflected by Two Bronze Age Artefacts from Uroi-Sighet (Hunedoara County)*, două piese care susțin argumentativ venerarea unor divinități plurivalente în situl supus discuției.

Bronze Age Artefacts Made of Perforated Shells Discovered in a Ritual Complex from Transylvania este un scurt articol al lui Cornelii Beldiman, Diana-Maria Stancz, Marius Barbu și Mihaela Maria Barbu, în care sunt supuse atenției mai multe piese ceramice, osteologice și din scoică de apă dulce descoperite în situl de epoca bronzului de la Uroi-Sighet, într-un depozit cu valoare ritualică. Ținta acestui studiu este realizarea unei analize complexe a scoicilor perforate descoperite în respectiva groapă cu semnificație ritualică, așa cum o cataloghează autorii.

Cristian Schuster, în *Religion and Magic of the Bronze Age Communities between the Carpathian Mountains and the Danube River (the Tei Culture). Some Possible Proves*, încearcă să identifice acele elemente reprezentative în exprimarea spirituală și religioasă a comunităților din cultura Tei, din zona de sud a României. În ciuda evocării unei serii destul de consistente de complexe și artefacte din arealul vizat, autorul rămâne prudent în a atribui acestora o incontestabilă valoare religioasă și/sau magică.

Funcții rituale legate de manifestări șamanice consideră că ar fi avut și artefactele din oase de animale și corn, precum și vasele ceramice descoperite la Șoimuș-Telegi, puse în discuție de Nicolae Cătălin Rîșcuța și Antoniu Tudor Marc în *Cultic Discoveries from Late Bronze Age Settlement from Șoimuș-Telegi (Hunedoara County)*.

În scurta descriere a contribuțiilor la acest volum remarcăm, prin prisma lucrărilor publicate, o foarte bună reprezentare a epocii bronzului. În acest context, lucrarea *Exploring The Fields of Ritual and Symbolism. A Late Bronze Age Discovery from Vlaha, Cluj County*, având ca autori pe Mihaela Savu și Florin Gogăltan, încearcă o interpretare a valorii simbolice a două artefacte inedite descoperite într-o groapă din situl arheologic Vlaha. Este vorba despre două mâini din ceramică, unice în arealul cercetat, și care deschid o serie de discuții despre utilizarea lor în ritualuri specifice comunităților epocii bronzului.

Cu următoarea contribuție, care aparține lui Cristian Ioan Popa, *Representation of a Keftiu Type Ingot on a Bronze Belt Plate from Transylvania and Its Connections*, în fapt, traducerea în limba engleză a articolului publicat în *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 6, 2014, p. 211-251, trecem către perioada hallstattiană. Un fragment de placă de centură din bronz, descoperit în depozitul Gușterița II, face obiectul acestui articol. Este vorba despre relația identificată între reprezentările de pe această piesă, mai ales a unui lingou de tip *keftiu*, și credințele magico-religioase ale purtătorilor acestei piese.

În același context, al interpretării reprezentărilor de pe artefacte, cercetătorul maghiar Gábor Ilon, în *Customized Sacrificial Semiotics? The Motifs of a Sword Unearthed in Hajdúböszörmény and Its Analogies in Western Hungary*; Csöngé, folosește ca argument o serie de motive decorative de pe săbii datate în perioada de început a Hallstatt-ului, găsite în Ungaria, pentru a identifica, în opinia sa, etapele din ciclul vieții, până chiar la renaștere.

Nona Palincaș, în *A Woman-Related Ritual in Early Iron Age Popești (Southeast Romania, 9th Century BCE)*, redă unele interpretări interesante ale unei gropi rituale din epoca timpurie a fierului, descoperită în județul Giurgiu. Pe baza materialului ceramic cu elemente ale formelor feminine, dar și conform dispunerii artefactelor, se deduce că ar fi fost o groapă ritualică posibil legată de manifestări ale sărbătorii grecești *Thesmophoria*.

Un interesant și inedit studiu este *The Magic of Sounds. A Ceramic Rattle from The La Tène Grane No.1 at Fântânele – „Dăbu Popii” and Its Functional and Symbolic Significance*, scris de Aurel Rustoriu și Sándor Berecki. Funcția apotropaică a artefactului zornăitor, menit să înlăture prin sunetul său spiritele rele din preajma membrilor expuși ai comunității, pare a fi prima opțiune a autorilor în interpretarea simbolisticii piesei.

A doua epocă a fierului este reprezentată și în articolul lui Iosif Vasile Ferencz, *Signs and Marks of Personal Identity Worn between the two Worlds in Transylvania in the Early and Middle of the Second Iron Age*. Autorul se referă la artefactele identificate în inventarele funerare ale celților din Transilvania, cărora le atribuie valoare de marcă a identității personale a indivizilor atât pentru ce au însemnat în această lume, cât și în cea de după moarte.

A „*Kernos*” *Vessel from Uroi-Pod Mureș (Hunedoara County) and the Problem of a Ritual Pit* este materialul scris de Ioan Alexandru Bărbat, Oana Tutilă Bărbat și Cristina Maria Mitar, în care este analizat un vas de tip *kernos* în relație directă cu groapa rituală în care a fost identificat și cu o analiză detaliată a analogiilor descoperite la nordul Dunării în perioada de final a epocii fierului.

Cu studiul *Pouring the Water, Offering and Wine. Instrumenta Sacra Depicted on Votive Altars from Roman Dacia*, al Silviei Mustăț, se trece la epoca romană din Dacia. Aici se realizează o interesantă analiză a reprezentărilor pe monumentele sculpturale din Dacia a 14 vase cu caracter ritual, care redau, posibil, forme ale unor vase metalice de tipul urcioarelor și a castroanelor cu mâner tubular. Apariția acestor *instrumenta sacra* reprezenta un obicei extins în lumea romană, dar care a devenit, la un moment dat, cel puțin în Dacia, doar o expresie a talentului decorativ al cioplitorilor.

Nu putea lipsi dintr-un volum cu o asemenea temă nici un subiect despre depunerile votive practicate în mediul militar din Dacia. David Petruț, în *Aspects of Military Cult Practice in Roman Dacia. The Case of a Possible Miniature Votive Offering from the Fort at Buciumi in Dacia Porolissensis*, pune în discuție o categorie interesantă de artefacte, vasele miniaturale, cărora le atribuie posibile valențe cultice, rituale. Pretextul îl constituie descoperirile din castrul roman de la Buciumi.

Articolul lui Silviu Oța, *Ring Decorated with Antropomorphic Representations (11th-12th Centuries)* face trecerea, destul de abrupt, la perioada bizantină. De altfel, regiunile țintă ale materialului sunt Banatul și Dobrogea unde s-au descoperit inele cu reprezentări antropomorfe interpretate ca având un rol protector pentru purtători.

Alexandru Gh. Sonoc încheie volumul cu un material inedit. În lucrarea sa, *A Chinese Charm with Erotic Renderings from the Collection of the Brukental National Museum and Its Cultural and Historical Meaning*, analizează o piesă de tip amuletă utilizată, probabil în secolul al XIX-lea AD în spațiul chinez și ajunsă pe teritoriul României prin intermediul colecționarilor de antichități. Remarcăm și apreciem analiza foarte detaliată a reprezentărilor, simbolurilor identificate și, în aceeași măsură, interpretările foarte precise și documentate ale acestor elemente, care au stârnit un interes cel mult moderat până acum în mediile științifice românești.

Prin urmare, volumul, prezentat foarte pe scurt, reușește să atingă subiecte variate, dar incluse în aceeași anvelopă tematică, din arealuri geografice diverse. Condițiile de publicare sunt bune, cu observația că anumite imagini ar fi putut avea o calitate superioară. Mici neajunsuri legate de redarea anumitor idei, uneori trunchiat și inconsistent, inadvertențele stilistice și de limbă sau calitatea anumitor imagini nu împiedică substanțial asupra calității în ansamblu a materialelor publicate.

Remarcăm și prețuim tendința de a valorifica multe dintre săpăturile realizate în zona Transilvaniei, atât cele cu caracter de salvare-preventive, dar și cele sistematice. În condițiile în care publicarea materialului scos din săpături reprezintă o problemă, astfel de volume, stimulate de organizarea unor colocvii de calitate, în care sunt „periate” lucrările propuse, nu pot fi decât de dorit.

Utilitatea științifică a unui astfel de volum este incontestabilă, mai ales că el se înscrie într-o serie mai largă de publicații, care cataloghează Muzeul din Deva ca un nucleu consistent pentru cercetarea arheologică românească, așa cum trebuie să se distingă orice muzeu de profil.

DAN APARASCHIVEI